

„Petőfi 200”

A KÖLTŐ PORTRÉINAK MEGJELÉNÍTÉSE EX LIBRISEKEN

Vasné dr. Tóth Kornélia

„Arcának nem annyira a szabályos vonások, mint a szellem adott érdeket... Villogó szemei többször voltak haragosak, mint mosolygók” – e szavakkal idézi élénk az idén 200 éve született Petőfi Sándor (1823–1849) arcvonásait Gyulai Pál, a 19. század jelentős irodalmára.¹

Sz. 162

1. ábra. Haranghy Jenő grafikája

Petőfi már életében igyekezett táplálni a személye körül kialakult kultuszt, úgy is, mint költő, úgy is, mint közéleti ember. Mindössze huszonhat évet élt, mégis több kép jelent meg róla a *Pesti Divatlap* hasábjain, illetve verseskötetét díszítve. A még életében készült idealizált ábrázolások közül Barabás Miklós könyvmatai, Benczúr Gyula olajfestménye és Orlai Petrich Soma festményei sokak által ismertek. Kiemelt fontosságú az egyetlen, alakjáról fennmaradt, a valóságot leghűbben visszaadó dagerrotípiát, amelyet feltehetően barátja, Egressy Gábor színész készített róla 1844–45 körül Egressy pesti lakásán

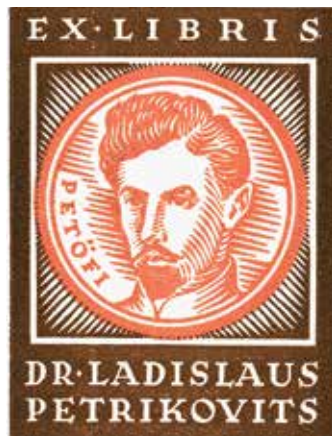
a Marczibányi-házban. A dagerrotípiát ezüstréteggel bevont rézlemezre alkották.

Az utókor Petőfi iránti lelkesedését mutatja, hogy a lemezt restaurálták, erről több reprodukció készült, melyek közül Klösz György (1879), Escher Károly (1955) fotográfus és Flesch Bálint fotóművész (1970-es évek) munkái emelkednek ki.

Petőfi kora és a későbbi századok jórészt az imént sorolt ábrázolásokon megőrzött Petőfi-képet hagyományozták tovább, ezek alapján készült számos korabeli metszet és későbbi változat is. Az ismeretebb grafikák, festmények, szobrok mellett a költő kisgrafikákon, ex libriseken, alkalmi grafikákon való megjelenítésének módjai, formái kevésbé kerültek be a köztudatba. Az emlékezetformálás, a kultusz részeként következzen ezekből néhány példa a 20–21. századból.

Fery Antal világhírű szerencsi fametsző Petrikovits László (1901–1972) – nyíregyházi születésű, 1928-tól Szerencsen élő fogorvos, főorvos és műgyűjtő – részére készült bélyegszerű portré ex libris sorozatában neves költőink-íróink

közül Balassi Bálint, Csokonai Vitéz Mihály, Gárdonyi Géza, Jókai Mór, József Attila, Karinthy Frigyes, Tóth Árpád, Arany János, Ady Endre és Petőfi Sándor arcképét is megőriztette. Portrégrafikái a magyar irodalom panteonját alkotják.

2. ábra. Fery Antal grafikája (1939)

A kisgrafika-kedvelők közül többeknek a Petőfi-ábrázolások gyűjtése volt az egyik fő érdeklődési területe. Köztük említhető az ajkai Kundermann Jenő (1937–2017) és Tóthpál István (1914–1989) budapesti művészetpártoló, fegyver- és képgyűjtő. Találhatunk Petőfit idéző grafikákat például a neves szegedi ügyvéd, Lustig István (1903–1944) és az éremgyűjtő Szigeti István (1906–1981) nevére szólóan is.

A portré, a költő alakja mellett gyakran megjelenik az

3. ábra. Petőfi Sándor alakjáról fennmaradt dagerrotípia (középen), Andruskó Károly fametszete (balról), Csutak Levente linómetszete, 1985 (jobbról)

a történeti, tárgyi világ is, amelyben Petőfi élt és alkotott, máskor valamely költeményének motívumvilága nyer képi megjelenítést. Több ex libris Petőfi leghitelesebb mellképét, a dagerrotípiát idézi. Ez a költő alakjának tükörképét mutatja sötét ruházatban, magasan záródó zsinóros atillában és a nyaka köré tekert hosszú nyakkendőben, jobb karjával egy biedermeier székre támaszkodva. (3. ábra)

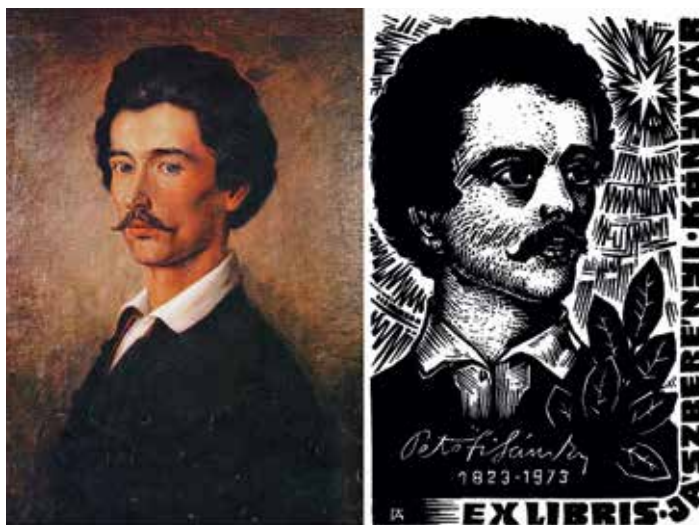
A vajdasági Andruskó Károly fametszete átveszi a költő dagerrotípián látható ábrázolását, testtartását, hajviseletét, de a tükörképet megfordítja, és a fény-árnyék hatásokra épít – a fametszés adta lehetőségeket kihasználva. Csutak Levente romániai magyar grafikus portrés és részben illusztratív jellegű grafikája Tóthpál István nevére még több ponton követi a dagerrotípia ábrázolását, de a kellékek közt nem szerepelteti a széket, és új elemekkel egészíti ki a képet; a lúdtoll a költészet szimbóluma, a *Dalaim* (1846) című, ars poe-

tica jellegű verséből vett idézet és a villám motívuma Petőfi forradalmi költészetére utal.

„De mit tűr a szolgálagnak népe?
Mért nem kél föl, hogy láncát letépje?
Arra vár, hogy isten kegyelméből
Azt a rozsdá rágja le kezéről?
Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Villámlási haragos lelkeknek!”
Petőfi Sándor: *Dalaim* (részlet)

A grafika egyúttal annak is emléket állít, hogy Kiskőrösön 1884. XII. 31-én megalakult a Petőfi Sándor Társaság.

A Jászberényi Városi Könyvtár ex librisei közül az egyik lap ugyancsak a dagerrotípia nyomán született. Egy másik, a könyvtár részére 1973-ban készült grafikát pedig Orlai Petrich Soma 1848-ban kelet-

4. ábra. Orlai Petrich Soma olajfestménye (1848) és Fery Antal fametszete (1973)

kezett, élethű olajfestménye nyomán metszette Fery Antal. A festményről – melynek több változata ismert – a következőket tudjuk meg Keserü Katalin művészettörténésztől: „Orlai legismertebb Petőfi-mellképe az a festmény, ami 48 nyarán készülhetett, mert háttere vázlatos maradt, s úgy tűnik, szürke alapozás nélküli. 1875-ben Marastoni József könyvomatában sokszorosították. Akkor vásárolta meg a festőtől a Nemzeti Múzeum.”² Fery Antal 1973-ban készült fametszetű ex librisén a fejtartást tekintve az Orlai-féle portré tükörképét láthatjuk, új elemként babérággal – a költői dicsőség szimbólumával – és csillaggal. (4. ábra)

Barabás Miklós tusrajza kiemelkedő jelentőségű a Petőfi-portrék sorában. Barabás 1846 nyarán Petőfi *Összes költeményei* első kiadásához rajzolta le a költőt, a kötet a rajz nyomán készített acélmetszettel a címlapon és díszes vörös szaténkötésben jelent meg 1847. március 15-én. A könyvön is szereplő rajzot vette alapul a 20. században Dániel Viktor félig portrész, félig illusztratív jellegű grafikája. (5. ábra)

5. ábra. Dániel Viktor grafikája

A kétosztatú kép Petőfi portréja mellett a költő életében fontos szerepet betöltő, a szabadság – és a haza – jelképévé lett alföldi tájat is bemutatja. Nála a sokak által dicsőített vadregényes, zordon hegyvidékkel ellentétben egy új tájélmény fogalmazódik meg. A napjainkra a világörökségi besorolást elnyert Hortobágyi Nemzeti Park tájegység – a pusztához kapcsolódó rideg állattartás tárgyai emlékei közül – a kilenclyukú híddal, gémeskúttal és csárdaépülettel kerül bemutatásra a Dániel-grafikán, idézve a *Falu végén kurta kocsmá...* (1847) című Petőfi-verset:

„Falu végén kurta kocsmá,
Oda rúg ki a Szamosra,
Meg is látná magát benne,
Ha az éj nem közelegne.”

Petőfi Sándor: *Falu végén kurta kocsmá...* (részlet)

A Petőfi Sándort és szerelmét, Szendrey Júliát megjelenítő páros portrét ábrázoló rézkarc László Anna alkotása. (6. ábra) A 2019-ben elhunyt szegedi művész számos illusztratív grafikát készített magyar költők verseihez, ennél a művénél

Barabás Miklós – a költőről és szerelméről – készített rajzait vette alapul a megjelenítéshez.

6. ábra. László Anna rézkarca (1985)

Júlia 1846. szeptember 8-án találkozott először az akkor már ismert és elismert alkotónak számító Petőfivel Nagykárolyban. Egy évvel megismerkedésük után összeházasodtak Erdődön. Az ex librisen szereplő *Szeretlek, kedvesem* sor kapcsolatot teremt az azonos című verssel, melyben Petőfi így vallott a Júlia iránt táplált érzelmeiről:

„Szeretlek, kedvesem,
Szeretlek tégedet,
Amint embernek csak
Szeretnie lehet.”

Petőfi Sándor: *Szeretlek, kedvesem!* (részlet)

Petőfit 1848 márciusában nemzetőr századosá választották Pesten. A nemzetőri szolgálatot minden 20 és 50 év közötti életkorú, városokban vagy rendezett tanácsú községekben 200 forint értékű házzal vagy földdel, egyéb községekben ½ jobbágytelekkel vagy azzal megegyező nagyságú földdel, illetve évi 100 pengő tiszta jövedelemmel rendelkező férfira kiterjesztették. Lovas vagy gyalogos szolgálat közül lehetett választani. Petőfit fekete atillában,

7. ábra. Barabás Miklós litográfiája (1848) és Pencso Kulekov linómetszete

karddal és nemzetőrszalaggal ábrázolja Barabás Miklós egész alakos litográfiája 1848-ból. A művész – aki szinte minden kiemelkedő kortársát megörökítette – e képről külön említést tesz a naplójában: „1848-ban rajzoltam azt, mely őt karddal, kokárdával ábrázolja.”⁷³ E Petőfi-ábrázoláson a katonai kellékek és az öltözet, az öntudatos póz a forradalom egyik vezéralakjává vált költő szellemi és lelki nagyságát hirdeti. E kép nyomán készült Pencso Kulekov bolgár festő- és grafikusművész ex librise Kundermann Jenő részére, mely dombos tájba, sírkeresztek elé helyezi a nemzetőr költő alakját. (7. ábra)

Ugyancsak egész alakos ábrázolást, Horvay János (1873–1944) szobrász a Szegedi Pantheon részét képező Petőfi-szobrárt – árnyképszerűen, oldalnézetből – jeleníti meg a szegedi Bakacsi Lajos ex librise Vasné dr. Tóth Kornélia nevére. Petőfi egyik kezében kard, a másikkban összegyűrt papír. Az alkotás hátere

a panteon klinkertégláit is felidézi. A szobor a szegedi 1848-as megemlékezések kultikus helyszínévé vált. (8. ábra)

8. ábra. Bakacsi Lajos linómetszete (2017)

Jelen bemutatás, a Petőfi-bicentenáriumhoz kapcsolódó emlékállítás során az ex librisek váltak a kollektív emlékezet eszközeivé és helyeivé. Láthattuk, a kisgrafikákon is fellelhető portréábrázolások milyen fontos szerepet tölte-

nek be a költő szellemi arcképének megrajzolásában, a kultusz, az emlékezet formálásában.

JEGYZETEK

- 1 Breuer Csilla: *Petőfi egy mai festőművész szemével*, 2021. 03. 11., <https://magyarnemzet.hu/kultura/2021/03/petofi-egy-mai-festo-muvesz-szemvel>
- 2 Rózsa György: *Petőfi Sándor életében készült képmásai*. In: *A márciusi ifjak nemzedéke*, szerk. Körmöczy Katalin, Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 2000, 114.
- 3 *Barabás Miklós naplója* (részlet). In: *200 Petőfi szabadon. A Petőfi Irodalmi Múzeum válogatása a Petőfi 200 emlékéhez kapcsolódóan*, <https://200petofiszabadon.pim.hu/barabas-miklos-petofi-sandor-litografia>

Petőfi Sándor műveinek ex libriseken való illusztratív megjelenítéséről Vasné dr. Tóth Kornélia az Országos Széchényi Könyvtár blogján írt, mely a következő linkről érhető el: https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2023/03/16/_petofi_200_a_kolto_alakja_es_muvei_ex_libriseken_masodik_resz. Az ott szereplő ex librisek közül egy példa:

Bálint Ferenc grafikája